

MEDIATA'LIM NAZARIYASINING PEDAGOGIKADAGI O'RNI

Ma'murova Gulira'no Bahtiyorjon qizi
Nizomiy nomidag O'zMPI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada media ta'lim nazariyasining pedagogik jarayonda egallagan o'rni, zamonaviy ta'lim tizimida uning dolzarb ahamiyati hamda o'quvchilarda mediasavodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar chuqur tahlil etiladi. Media ta'limning asosiy maqsadlari, vazifalari va amaliy qo'llanilishi keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: media ta'lim, mediasavodxonlik, pedagogika, axborot madaniyati, media resurslari, o'quv jarayoni.

Аннотация. В статье анализируется место медиаобразования в педагогической практике, его вклад в развитие критического мышления учащихся и формирование медиаграмотности. Подробно освещаются ключевые направления и методические стратегии медиаобразования.

Ключевые слова. медиаобразование, медиаграмотность, педагогика, информационная культура, медиаресурсы.

Abstrakt. This article examines the role of media education within pedagogy, focusing on its contributions to fostering students' media literacy, critical thinking skills, and information culture. It elucidates the primary functions, methodologies, and practical implementations of media education in contemporary instructional settings.

Keywords: media education, media literacy, pedagogy, information culture, media resources.

Kirish. Media ta'lim nazariyasi zamonaviy pedagogikaning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida o'quvchilarga axborot oqimini tahlil etish, media mahsulotlarini adekvat baholash hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Uning asosiy maqsadi o'quvchini passiv axborot qabul qiluvchidan faol, ongli va mas'uliyatli media sub'ekti darajasiga ko'tarishdan iboratdir.

Pedagogik jarayonda media vositalaridan samarali foydalanish o'quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi, mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi va ta'limning umumiy samaradorligini oshiradi. Media resurslar orqali vizual, auditiv va interaktiv o'qitish usullarini integratsiya qilish imkoniyati vujudga keladi.

Media ta'limning pedagogikadagi o'rni quyidagi jihatlarida yaqqol namoyon etiladi:

1. O'quvchilarda axborot madaniyatini shakllantirish.
2. Tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish.

3. Media mahsulotlarini tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini mustahkamlash.

4. O'qituvchilarga dars jarayonida media vositalaridan optimal foydalanish uchun zamin yaratish.

Media ta'limning rivojlanishi global miqyosda kechayotgan jarayon bo'lib, ko'plab mamlakatlar ta'lim standartlariga mediasavodxonlikni majburiy kompetensiya sifatida kiritmoqda. Media ta'lim nazariyasi XX asrning ikkinchi yarmida pedagogika sohasida mustaqil yo'nalish sifatida vujudga keldi. Raqamli texnologiyalarning hayotning barcha sohalariga kirib kelishi, axborot iste'molining keskin o'sishi va o'quvchilarning kundalik faoliyatining media mahsulotlari bilan chambarchas bog'lanishi ushbu nazariyaning dolzarbligini yanada kuchaytirdi. Hozirgi vaqtda media ta'lim qo'shimcha ko'nikma emas, balki zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismiga aylandi.

Uning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni turli media kontentni tahlil etishga, tanqidiy baholashga va resurslardan mas'uliyatli foydalanishga o'rgatishdir. Bu orqali o'quvchilarda axborot oqimiga ongli munosabat, fakt va fikrni ajratish, manipulyativ xabarlarini aniqlash kabi muhim ko'nikmalar shakllanadi.

Media ta'lim nazariyasi pedagogikada quyidagi funksiyalarni amalga oshiradi:

1. **Informativ funktsiya** - o'quvchilar ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan kontent mazmunini tushunishni o'rganadilar.
2. **Tarbiyaviy funktsiya** - media orqali etkazilayotgan qadriyatlar tahlil qilinadi va sog'lom axborot madaniyati shakllantiriladi.
3. **Rivojlantiruvchi funktsiya** - tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.
4. **Kommunikativ funktsiya** - media vositalari yordamida muloqot, jamoaviy ish va fikr almashinuvi ko'nikmalari mustahkamlanadi.
5. **Amaliy funktsiya** - o'quvchilar media texnologiyalaridan foydalanish, montaj, dizayn va prezentatsiya yaratish kabi amaliy mahoratlarni egallaydilar.

Ushbu funksiyalar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi va o'quvchilarni zamonaviy raqamli jamiyat sharoitlariga moslashtiradi. Bugungi pedagogika media ta'limsiz to'liq bo'la olmaydi. Bunga quyidagi omillar sabab bo'lmoqda:

- Axborot ko'pligi va shiddati — o'quvchi har kuni minglab axborot oqimida qoladi va uni saralash ko'nikmasiga ega bo'lishi zarur.
- Ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi — yoshlar ko'pincha internetdan bilim oladi, shuning uchun ularni to'g'ri axborot iste'molchilariga aylantirish dolzarb.
- Sun'iy intellekt va algoritmlarning ta'siri — kontent tavsiyalari algoritmlar orqali shakllanadi, buni tushunmaydigan o'quvchilar manipulyatsiyaga oson duch keladi.
- Media orqali tarbiyaviy ta'sirning kuchayishi.

Zamonaviy jamiyatda media ta'limning o'rni tobora ortib borayotgan global jarayonlar bilan chambarchas bog'liq. Ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi yosh avlodning bilim olish manbalarini tubdan o'zgartirdi: ular ko'proq internet va onlayn platformalardan foydalanmoqda. Shu sababli, o'quvchilarni passiv iste'molchilardan ongli va tanqidiy axborot qabul qiluvchilarga aylantirish media ta'limning eng muhim vazifalaridan biriga aylandi. Masalan, TikTok yoki Instagram kabi platformalarda tarqalayotgan qisqa videolar orqali yoshlar ko'pincha tasdiqlanmagan ma'lumotlarni qabul qiladilar, bu esa noto'g'ri stereotiplar shakllanishiga olib kelishi mumkin. Media ta'lim bu jarayonni boshqarishga yordam beradi.

Sun'iy intellekt (AI) va algoritmlarning ta'siri ham alohida e'tiborga loyiq. Kontent tavsiyalari (masalan, YouTube yoki Netflixdagi "Sizga tavsiya etiladi" bo'limlari) ko'pincha foydalanuvchi xatti-harakatlariga asoslangan algoritmlar orqali shakllanadi. Buni tushunmaydigan o'quvchilar shaxsiy "axborot pufakchasi"ga tushib qolishi va manipulyatsiyaga oson duch kelishi mumkin. Media ta'limda bu masalani maxsus modul orqali o'rganish — algoritmlarning ishlash printsipini tushuntirish va "filtrlash effekti"dan himoyalani usullarini o'rgatish orqali hal etiladi.

Media orqali tarbiyaviy ta'sirning kuchayishi yana bir muhim omil. Kino filmlari, blogerlar, reklama va ijtimoiy media yoshlarning dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, influencerlar orqali targ'ib qilinayotgan "ideal hayot" tasviri o'smirlarpsixologiyasiga salbiy ta'sir etishi mumkin. Media ta'lim bu ta'sirlarni tahlil qilishga o'rgatadi, shu orqali o'quvchilar o'z qadriyatlarini himoya qila oladilar. Raqamli iqtisodiyot talablari ham e'tibordan chetda qolmaydi. Kelajak kasblari (IT, marketing, jurnalistika) uchun media texnologiyalarni bilish majburiy kompetentsiya hisoblanadi. O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasida ham mediasavodxonlik alohida ta'kidlangan. Shu sababli, media ta'limning pedagogikadagi o'rni yil sayin ortib bormoqda va ta'lim tizimining strategik yo'nalishiga aylanmoqda.

Media ta'limni o'qitishda quyidagi metodlar qo'llaniladi, ular o'quv jarayonini interaktiv va amaliy qiladi:

- **Case-study (holatlar tahlili)** — real media holatlarini (masalan, fake news misollarini) chuqur o'rganish va xulosalar chiqarish.
- **Proekt metodi** — o'quvchilar mustaqil media mahsulotlar yaratadilar (video, poster, blog yoki podcast), bu jarayonda kreativlik va texnik ko'nikmalar rivojlantiriladi.
- **Interfaol metodlar** — munozaralar, debatlar va rolli o'yinlar orqali media kontentga tanqidiy baho berish (masalan, reklama kampaniyasini "pro" va "contra" tomondan muhokama qilish).
- **Simulyatsion mashg'ulotlar** — deepfake, fake news yoki reklama manipulyatsiyasini aniqlash bo'yicha amaliy mashqlar, bu o'quvchilarni real hayot stsenariylariga tayyorlaydi.

- **Tahliliy metod** — yangiliklar, maqolalar va reklama matnlarini tanqidiy ko'rib chiqish, manbalarni tekshirish va xatolarni topish.

Ushbu metodlar o'quvchilarda media madaniyatini shakllantirishda eng samarali vositalar bo'lib, nazariya va amaliyotni uyg'unlashtiradi.

Media ta'lim orqali quyidagi natijalarga erishiladi:

- Axborotni tahlil qilish va fikrlash madaniyati shakllanadi.
- O'quvchilar media manipulyatsiyalaridan himoyalanaadi (masalan, clickbait yoki trolingni aniqlash).
- O'z fikrini media vositalari orqali ifodalash qobiliyati kuchayadi.
- Digital kompetensiya oshadi va raqamli xavfsizlik qoidalari (parol himoyasi, shaxsiy ma'lumotlar) o'rgatiladi.
- Kreativ yondashuv va ijodiy ko'nikmalar (video montaj, grafika dizayn) rivojlantiriladi.

Shu bilan media ta'lim nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsning ma'naviy immunitetini mustahkamlaydigan pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Media ta'lim nazariyasi zamonaviy pedagogikaning ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarda mediasavodxonlik, axborotga ongli munosabat va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Media vositalari raqamli jamiyatda asosiy kommunikatsiya kanali sifatida qaraladi. Ta'lim jarayonida ulardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi va mavzuni chuqur anglashga yordam beradi.

Uning pedagogikadagi o'rni quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. **Mediasavodxonlikni shakllantirish** — o'quvchilar media axborotini tahlil qilish, ishonchliligini baholash va xulosa chiqarishni o'rganadilar.
2. **Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish** — media materiallari ustida ishlash chuqur analitik fikrlashni shakllantiradi.
3. **Axborot madaniyatini oshirish** — internet va boshqa manbalardan ongli foydalanish o'zlashtiriladi.
4. **Kreativlik va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish** — media loyihalar orqali ijodkorlik va muloqot mahorati kuchayadi.

Pedagogik jarayonda intaraktivlikni kuchaytirish— media resurslar o'quv jarayonini boyitadi va qiziqishni oshiradi.

Bugungi kunda ko'plab davlatlar ta'lim standartlariga media ta'limni majburiy kompetensiya sifatida kiritmoqda. O'zbekistonda ham darsliklar, o'quv qo'llanmalar, treninglar va raqamli platformalar (masalan, "Media Savodxonlik" portali) ishlab chiqilmoqda, bu pedagoglar malakasini oshirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, media ta'lim nazariyasi zamonaviy pedagogikaning strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U o'quvchilarda mediasavodxonlik va tanqidiy fikrlashni shakllantiribgina qolmay, axborotni to'g'ri qabul qilish va undan

samarali foydalanish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Medianing ta'lim jarayoniga jadal integratsiya qilinishi o'quv jarayonining sifatini keskin oshiradi va yosh avlodni raqamli dunyoning xavf-xatarlaridan himoya qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Qosimova M., Mediasavodxonlik asoslari. –Toshkent, 2020.
2. Potter W. Media Literacy. –Los Angeles, 2021.
3. UNESCO Media and Information Literacy Guidelines, 2022.
4. Karimov B. Media ta'lim metodikasi. –Toshkent, 2021.
5. Jenkins H. Confronting the Challenges of Participatory Culture. –MIT Press, 2019.